

ה. גימטריא שלא לפי הכתיב של ה'מסורה'

אוצר החכמה

ב'ספר גימטריאות' זה, מצוי פעמים רבות שהמחבר חישב את הערך המספרי של מילה מסויימת שבמקרא, לא לפי הכתיב המקובל הנמסר לנו ב'מסורה'. לדוגמא, באות ט"ז, נאמר: **"למצוא טוב"** (משלי י"ט ח'), בגימטריא לעולם הבא". וזה אף-על-פי שלפי ה'מסורה' הכתיב הוא: **"למצא טוב"**, חסר ו'.

מחיר 1234567

אולם אין בכך כל תמיהה, שהמעין בכתבי רבותינו הראשונים ובמיוחד בספרי חסידי אשכנז והשוואבים מימיהם יראה שתופעה זו שכיחה ביותר, והוא משום שנקטו ש"ש אים למקרא"¹²⁷. כלומר, אפילו אם כתיב המקרא לפי המקובל בידינו הוא חסר, עם-כל-זאת ניתן לדורשו בכתיב מלא כפי הגייתו וקריאתו, שאז נוסף בו האותיות שנחסרו ממנו בכתיב החסר.

כמה מרבותינו הראשונים העירו על גימטריאות מסויימות שאין הם לפי כתיב המסורה, ותירוצם בפיהם: **"ש אים למקרא"**. נפרט אחדים מהם:

א. ערוגת הבושם, א', עמ' 237: **"פירוש, שהתנה עם מעשה בראשית, אם לא יקבלו ישראל את התורה מחזירו לתוהו ובוהו. ובפרק ר' עקיבא, שכפה עליהם הקב"ה הר כגיגית, אם מקבלין ישראל את התורה מוטב וכו'; ורמז: 'השישי' 128 בגימטריא עם הכל התנה 129. אף כי 'הששי' בלא יו"ד - יש אים למקרא"**.

ב. ערוגת הבושם, ב', עמ' 36: **"כי לוית חן הם לראשך, בגימטריא תפילין לראשך 130, יתר אחד; אף כי 'תפילין' בלא יו"ד - יש אים למקרא" 131.**

ג. ערוגת הבושם, ב', עמ' 291: **"עשרת אלפים כיכר כסף" (אסתר ג' ט') בגימטריא כנגד עשרת בניו של המן 132. אף כי 'ככר' חסר, יש אים למקרא"**.

ד. ספר הנבון 133, סוף עמ' 281: **"והעטרת ששמה ישראל, בגימטריא ותפילה 134, מלא**

127. ראה: פסחים פ"ו ע"ב; סוכה ו' ע"ב; קידושין י"ח ע"ב; סנהדרין ד' ע"א; ועוד.

128. בראשית א' ל"א: **"ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי"**.

129. השישי = 625 = עם הכל התנה.

130. כי לוית חן הם = 579; תפילין = 580. והמהדיר שם לא הדגיש נכון את התיבות המגומטורות.

131. וכך הוא גם שם, עמ' 58.

132. עשרת אלפים כיכר כסף = 1541; כנגד עשרת בניו של המן = 1540. ואת הערה 5 שם יש לתקן.

133. לאחד מחסידי אשכנז הקדמונים, נדפס בתוך: קבץ על יד, סדרה חדשה, ספר ו' (ט"ז), א', ירושלים תשכ"ו.

ב' במסכת סוטה בפרק קמא¹³⁵ ובמסכת סנהדרין פרק חלק¹³⁶: **יש אִם למקרא, יש אם למסורת, כמו 'בסכת', 'בסכת', 'בסוכות'.**

ה. פי' דעת זקנים מבעלי התוס', בראשית נ' כ"ה: **"פקד יפקד אלקים"**, פירוש, כמנין **פקוד** יחסר הבורא מן הגלות שלכם. ניבא עליהם, שלא יהיו במצרים כי אם רד"ו שנים, הרי לך שחסר הקב"ה מן השעבוד קץ שנים כמנין **'פקוד יפקד אלקים'**¹³⁷. **אמנם קשיא לי, כי מצאתי 'פקד' חסר וי"ו. ונראה, דאי אמרינן יש אִם למקרא נחא**¹³⁸. וכבר בחז"ל אנו מוצאים שעשו גימטריא שלא ככתיב ה'מסורה'¹³⁹. והרי מספר דוגמאות:

א. ברכות ח' ע"א: **"תניא נמי הכי: תשע מאות ושלשה מיני מיתה נבראו בעולם, שנאמר: 'למות תוצאות' (תהלים ס"ח כ"א) - תוצאות בגימטריא הכי הו'.** וכך הוא בתנחומא, מקץ, י'.

'תוצאות' = 903. ול'מסורה' הכתיב הוא: **'תצאות', חסר ו' ראשון.**

ב. תנחומא, צו, י"ג: **"כי אשה כושית לקח" (במדבר י"ב א'). 'כושית' בגימטריא יפת מראה, חשבונו של זה כחשבונו של זה"ו.** והביאו רש"י, במדבר שם. **כושית = 736 = יפת מראה.** ול'מסורה' הכתיב הוא: **'כשית', חסר ו'.**

ג. תנחומא, וילך, ב': **"ויטעהו שורק" (ישעיה ה' ב'), הוא יעקב, שכל הנטיעות שיצאו ממנו היו טובות ונחמדות כשורק זה שכולו טוב, וזה 'כולו זרע אמת'. 'שורק' עולה בגימטריא תר"ו, ושבע מצות של בני נח - הרי תרי"ג"ו.** **'שורק' = 606.** ול'מסורה' הכתיב הוא: **'שרק', חסר ו'.**

ד. במדב"ר י"ח כ"א: **"ציצית" (בגימטריא) ת"ר, ח' גרורין זה' קשורין - הרי תרי"ג"ו.** וכ"ה בתנחומא, קורח, י"ב; מדרש אגדה, במדבר ט"ו ל"ט. **'ציצית' = 600.** והוא אע"פ של'מסורה' הכתיב הוא: **'ציצת', חסר יו"ד אחרון**¹⁴⁰.

134. שראל = 531 = ותפילה.

135. צ"ל: סוכה, והוא בדף ו' ע"א.

136. צ"ל: סנהדרין פרק קמא, והוא בדף ד' ע"א.

137. קץ = 190 = פקוד.

138. וע"ע: פירוש הרוקח עה"ת, תולדות, עמ' ר"ו.

139. אע"פ שמצאנו שלחז"ל היו שינויים בתנ"ך מכפי המסורה שלפנינו (ראה גליון הש"ס לרבי עקיבא איגר, שבת נ"ה ע"ב; הגהות מהר"צ חיות, מועד קטן ה' ע"א; ועוד הרבה), לא נראה לתלות בכך את תופעת הגימטריא שלא ע"פ כתיב המסורה.

140. את המדרש האחרון הביא רש"י בפירושו לתורה, במדבר ט"ו ל"ט. וטען עליו הרמב"ן (שם

הרי, שגם בספרות חז"ל מצויות גימטריאות שלא לפי כתיב ה'מסורה' אלא על פי הכלל 'יש אם למקרא'¹⁴¹.

ל"ח): "וטעם הזכרון הזה שיהיה בציצית לכל המצות, כתב רש"י, מפני המנין של 'ציצית' בגימטריא שש מאות, ושמונה חוטין וחמשה קשרים - הרי תרי"ג. ולא הבינותי זה, שה'ציצית' בתורה חסר יו"ד, ואין מנינם אלא חמש מאות ותשעים" וכו' [ובהשגות הרמב"ן לספר המצוות, שורש א', ד"ה 'וטרם אתחיל', רמז לתמיהתו זו: "וכן ראיתי עוד שנאמרו בזה מדרשים רבים ואסמכתות, הם תימה בעיני שדורשים בציצית 'זכרתם את כל מצות ה'' (במדבר ט"ו ל"ט), שמניין של 'ציצית' בגימטריא שש מאות, ויש בציצית שמונה חוטין וחמשה קשרים הרי תרי"ג. וזה כתבו רש"י בפירושי התורה. ואיני יודע אם אגדה היא" וכו'].¹⁴²

ורבים מהקדמונים והאחרונים דנו ביישוב הגימטריא שהביא רש"י. רבינו בחיי, במדבר שם, כותב: "שכל המצות שהן תרי"ג רמוזות במצות ציצית, 'ציצית' בגימטריא ת"ר, ושמונה חוטין וחמשה קשרים הם י"ג, הרי תרי"ג. ואל תקשה עלי ממילת 'ציצית' הנזכרת בפרשה שלשה פעמים שהיא חסרה יו"ד, 'ציצית' כתיב, שהרי למ"ד של 'לציצית' (פסוק ל"ט) באה להשלים שלשה היודין".¹⁴³ וכך מיושב בתוס', מנחות ל"ט ע"א, ד"ה 'לא יפחות'; ספר העיטור, הל' ציצית, דף ס"ט ראש ע"ב; פ' החזקוני, במדבר ט"ו ל"ט; פ' דעת זקנים מבעלי התוס', שם; סמ"ג, עשין, סוף מצווה כ"ו; הלכות קטנות לרא"ש, הל' ציצית, סי' ט"ו; טור, אר"ח, סי' כ"ד; ספר כלבו, סי' כ"ב, ד"ה 'וכן נשים'; שו"ת בנימין זאב, סי' קצ"ב, ד"ה 'וטעם הענין'. וע"ע: מנחת ש"י, במדבר ט"ו ל"ח; ברכי יוסף, אר"ח, סי' כ"ד ס"ק ב'; שו"ת יחוה דעת, ח"ד, סי' ב' ד"ה 'והרמב"ם'. ובזה, ח"ג, רכ"ז ע"א, נאמר תירוץ שונה: "'ציצית' בתרין יודין, ואי חסר יו"ד - הא חירק באתריה הכי סלקא".

והמהר"ל, בפ' גור אריה, במדבר שם, מיישב בדומה לשיטת חסידי אשכנז ושותי מימיהם, שבגימטריא אמרינן 'יש אם למקרא'. וכך הוא כותב: "אף על גב ש'ציצית' חסר, היינו שבתורה הוא חסר, ואין הגמטריא גיתן על שם התורה איך כתב בה? - אלא שהגימטריא על פי השם של 'ציצית', והוא נקרא בשמו 'ציצית' בשני יודין. ואין אנו צריכין לומר יש אם למקרא, דאפילו יש אם למסורת, דהכא שאני, שהדבר הוא בשמו שיקרא בו, והוא יקרא בשם 'ציצית' בשני יודין" [נע"י מש"כ החיד"א בברכי יוסף, אר"ח, סי' כ"ד ס"ק ב', על תירוצו. ובשו"ת יחוה דעת, ח"ד, סי' ב', ד"ה 'והרמב"ם', כותב על קושיית הרמב"ן: "אולם בלאו הכי יש לומר שיש אם למקרא, והמקרא 'ציצית'. וכן תירץ הגאון רבי אליהו מזרחי שם". ובמח"כ לא דק כל כך]. וכבר קדמו המרדכי, הלכות קטנות, הלכות ציצית סי' תתק"מ (דף א' ע"ג מדפי המרדכי): "ואותם ה' קשרים פירש"י ז"ל, לפי שהוא מדרש דציצית עולה ככל מצוות, ד'ציצית' בגימטריא ת"ר, וח' חוטין וה' קשרים - הרי תרי"ג. והקשה ר"י, דבמסורות אמרינן דבשלושה 'ציצית' דכתיב אין להם לכל 'ציצית' אלא יו"ד אחת. ותירץ... ועוד, כיון דקרינן 'ציצית' אין משיבין על המדרש". ופלא, שבעלי תירוצ' זה לא נסתייעו מכל דברי חז"ל המובאים לעיל שמהם מוכח שבגימטריא אמרינן 'יש אם למקרא'.

¹⁴¹. אמנם יש להעיר ממגילה ט"ו ע"ב: "ורמי בר אבא אמר: כולן [=כל בניו של המן] מאתים ושמונה הוו, שנאמר 'ורוב בניו' (אסתר ה' י"א), 'ורוב' בגימטריא מאתן וארביסר הוו! - אמר רב נחמן

פרק ז: דרך ההדרה

הדפסה
אוצר החכמה

א. חלוקת הפיסקאות.

• החלוקה לפיסקאות ומספורן באותיות בסדר-רץ; וכן, החלוקה לפרשיות, וכל פרשה לפיסקאות ממוספרות, הן מהמהדיר. בכתב-היד, רשום הטקסט בגוש אחד ללא כל קיטוע וחלוקה לפיסקאות¹⁴².

ב. שיבוץ ביאורי פוסקים בסדר הפרשיות.

• פיסקאות שבהם נדרשו פסוקים שבתורה אשר לא מוקמו בכתב-היד בפרשה הנכונה, כמו פיסקאות הכתובות בחלקו הראשון של כתב-היד, שובצו (מלבד השארתן במקומם המקורי כבכתב-היד) **ללא ההערות** לתוך הפרשה להן הם שייכות; כדי להקל על הלומד המצוי, המעיין בספר לפי פרשת השבוע. ובסוף הפיסקה המועתקת צויין מקומה המקורי בספר, כדי שהלומד יוכל לפנות ולעיין בהערות. העתקות אלו נדפסו **באות שונה בצורתם וגודלם**, כדי להבחין שאין זה מקומם המקורי. עריכה זו נעשתה כדי להקל על הלומד המצוי לעיין בספר לפי פרשת השבוע.

ג. הדגשות.

• בכתה"י נעשתה הדגשת המילים או האותיות המרכיבות את הגימטריאות, ראשי תיבות, סופי תיבות וכדומה, באמצעות סימון נקודות על גביה. במהדורה זו, נעשו ההדגשות על-ידי **אות עבה** כמקובל כיום.

• כל ההדגשות המופיעות בפנים הספר קיימים גם בכתב-היד, פרט לפעמים בודדות שהודגשה מילה מסברא. בכגון דא, צויין הדבר בהערה על אתר.

ד. מחיקה על-פי סימון הסופר.

• כשקולמוסו של סופר כתב-היד פלטה בטעות מילה או שתיים, נהג להעביר קו לסימן מחיקה על התיבה השגויה. כשקו המחיקה ברור ללא כל ספק, הושמטה המחיקה ללא כל ציון והודעה בהערות; בפעמים הבודדות שהמחיקה מסופקת, צויין הדבר בהערות.

בר יצחק: **'ורב' כתיב**. וביומא ע"ה ע"ב: **"דק מחספס"** (שמות ט"ז י"ד) ...דבר שנבלע במאתים וארבעים ושמונה אברים. 'מחוספס' טובא הוי! - אמר רב נחמן בר יצחק: **'מחספס' כתיב**. ולכאורה משמע ממקורות אלו שאין לדרוש גימטריא ע"פ הקריאה. וצע"ע.

142. ראה עוד לעיל במבוא, פרק ב' סעיף א'.